

# Seleucia

Sayı VII - 2017



Olba Kazısı Serisi

# Seleucia VII

Olba Kazısı Serisi

*Seleucia* editörler kurulu, destekleri için Mersin Bölge Sulama Kooperatifleri Birliği Başkanı Ersin Akdoğan'a Őukranlarını sunar.

The Editorial Board of *Seleucia* expresses their gratitude for the support of the President of the Irrigation Cooperatives' Union of Mersin Region, Mr. Ersin Akdoğan.

# Seleucia VII

Olba Kazısı Serisi

*Seleucia*, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan - Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. *Seleucia* Dergisi, Sayı VI - 2016'dan itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır. Yollanan alışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

*Seleucia*, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan - Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

*Seleucia* Dergisi, Sayı VI - 2016'dan itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır.

#### **Editörler**

Emel Erten  
Diane Favro  
Murat Özyıldırım  
Tuna Akçay

#### **Bilim Kurulu**

Prof. Dr. Halit Çal  
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken  
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin  
Prof. Dr. Emel Erten  
Prof. Dr. Diane Favro  
Prof. Dr. Turhan Kaçar  
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu  
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu  
Prof. Dr. Aygül Süel  
Prof. Dr. Harun Taşkiran  
Prof. Dr. Fikret K. Yegül  
Doç. Dr. Sedef Çokay-Keççe  
Doç. Dr. Sema Sandalcı  
Doç. Dr. Hacer Sibel Ünalın  
Yrd. Doç. Dr. Figen Çevirici-Coşkun  
Yrd. Doç. Dr. Merih Ereğ  
Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan  
Yrd. Doç. Dr. Fikret Özbay  
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat Özgen  
Yrd. Doç. Dr. Muammer Ulutürk  
Öğr. Gör. Dr. Tuna Akçay  
Dr. Vujadin Ivanisevic

*Seleucia*  
Olba Kazısı Serisi VII  
Sayı: 7

ISSN: 2148-4120

#### **Kapak Tasarım**

Tuna Akçay

#### **Yazışma Adresi**

Okt. Murat Özyıldırım  
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi  
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33343,  
Mersin - Türkiye  
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735  
E – posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

#### **Adres**

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.  
Yeni Çarşı Caddesi, No: 52  
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul  
Tel: 0212 249 59 02  
www.homerbooks.com  
e-mail: homer@homerbooks.com

#### **Baskı**

Dijital Düşler Basım San. Ve Tic. A.Ş.  
Nato Cad.Çınarlı Sok. No: 17  
34418 Seyrantepe/Kağıthane  
0212 279 64 44  
Sertifika No: 12922

#### **Dağıtım**

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.  
Yeni Çarşı Caddesi, No: 52  
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul  
Tel: 0212 249 59 02

## Seleucia | Sayı 7 | Nisan - Mayıs 2017

Olympos Kazılarında Bulunan Aydınlatma Gereçleri

*Lighting Devices from Olympos Excavation*

B. Yelda Olcay Uçkan - Muradiye Öztaşkın

11

Arkeolojik Kazılar Işığında Olba Tiyatrosu: Ön Sonuçlar

*The Preliminary Results on the Olba Theater in the Light of Archaeological Excavations*

Emel Erten - Deniz Kaplan

29

Olba Manastırı Kuzey Kilisesi'nden (Diakonikon) Bizans Dönemi *Opus Sectile* Taban Döşemesi

*The Opus Sectile Floor of the Diaconikon of the Northern Church - Monastery of Olba*

Murat Özyıldırım - Yavuz Yeğın

47

Olba'da Bulunan Sikkeler Işığında Kentin Erken Yerleşim Tarihi

*The Early History of Olba in the Light of Coin Finds*

Tuna Akçay

69

Olba Tiyatro Kazısı Cam Kadeh Buluntuları

*Glass Goblet Finds from Olba Theater Excavations*

Emel Erten - Emine Akkuş Koçak

89

Olba Kazısı'nda Ele Geçen Hellenistik Dönem'e Ait Bir Sepet Kulplu Amphora Parçası

*Hellenistic Basket Handled Amphora Fragment from Olba Excavations*

Erkan Alkaç

113

Sikke Buluntuları Bağlamında Olba'da II. Constantius Dönemi

*Olba During the Reign of Constantius II in the Context of Coin Finds*

Emel Erten

129

Klazomenai Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazılarında Ele Geçen Oturan Çıplak Genç Kız Figürinleri

*Sedantary Naked Young Female Figurines Obtained From The Excavations In The North Slope of Klazomenai Karantina Island*

Aslıhan Özbay

147

Karabel Asarcık'taki Sion Manastırı Mezar Odası ve Bizans Lahitleri

*The Burial Chamber and Early Byzantine Sarcophagi in the Sion Monastery at Karabel Asarcık*

Bülent İşler

161

Mimari Plastik Veriler Işığında Erken Bizans Döneminde Side'de Sütunlu Caddelerin Onarımı

*The Repairs of the Early Byzantine Colonnaded Streets of Side in the Light of Architectural Decoration Finds*

Şener Yıldırım

187

Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazıları Stratigrafik Değerlendirmesi ve Hellenistik Dönem Pişmiş Toprak Figürinler

*Klazomenai Karantina Island North Slope Excavation Stratigraphy and The Terracotta Figurines Of The Hellenistic Period*

Fikret Özbay - Aslıhan Özbay

207

Erken Hıristiyanlık Döneminde Zephyrion/Zephyrium

*Zephyrion/Zephyrium in Early Christian Period*

Murat Özyıldırım - Muzaffer Yılmaz

225

Erken Hıristiyan Literatüründe Yahudiler ve Anti-Semitizm

*Jews And Anti-Semitism in Early Christian Literature*

Ulaş Töre Sivrioğlu

235

Zeus Labraundos Kutsal Alanı Su Kompleksi Kazıları Cam Buluntuları

*Glass Finds from Water Complex in the Sanctuary of Zeus Labraundos*

Ömür Dünya Çakmaklı

279

Tripolis'teki 6 No.lu Kaya Mezarı

*Rock-cut Tomb Number 6 in Tripolis*

Sabri Arıcı - AYTEKİN ERDOĞAN

297

Seyitömer Höyük Hellenistik Dönem

Balık Tabakları

*Hellenistic Fish Plates from Seyitömer Höyük*

Figen Çevirici Coşkun

325

Aşağı Salat Höyüğü'nden Cam At

Rhytonu

*A Glass Horse Rhyton From Aşağı Salat Höyük*

S. Yücel Şenyurt - Emel Erten - İLKAY AKLAN

345

Kuva-yi Milliye Müzesi'nden Bir Grup

Gümüş Venedik Sikkesi

*A Group Of Silver Venetian Coins From The*

*Kuva-yi Milliye Museum*

Ceren Ünal

363

Direkli Mağarası Epi-paleolitik Dönem

Yaşamsal Alan Düzenlemeleri Üzerine Bir

Değerlendirme

*An Assessment on The Arrangement of The*

*Living Areas in the Epi-paleolithic Period of*

*Direkli Cave*

Cevdet Merih Erek

377

Orta Aras Havzası'nda Bir Orta Tunç Çağı Kalesi: Çalgüney

*A Middle Bronze Age Castle in Middle Aras Basin: Çalgüney*

Ayhan Yardımcıel - Emine Gizlenci

397

Olba Akropolisi Kuzey Kule Kazısından

Ele Geçen Karbonize Ahşap Malzemenin

Anatomik Analizi

*Anatomical Analysis of Carbonized Wood*

*Material Obtained from Olba Acropolis North*

*Tower Excavation*

Barbaros Yaman - Ali Akın Akyol - Emel Erten

411

Olba Kazısı Tiyatro Seramik Buluntuları

Arkeometrik Çalışmaları

*The Archaeometric Research on the Pottery Finds from the Theater at Olba*

Ali Akın Akyol - Safiye Aydın

421

## Kitap Tanıtımı

### Book Review

Ömer Özyiğit'e Armağan – Studies in

Honour of Ömer Özyiğit

Emel Erten

439

Kudüs: Bir Şehrin Biyografisi

Murat Özyıldırım

447

## PRAEFATIO

Editörler kurulu olarak *Seleucia*'nın yedinci sayısını (2017) sizlere sunmaktan mutluluk duymaktayız. Ayrıca, dergimizin TÜBİTAK'a bağlı ULAKBİM tarafından TR indeksinde bilimsel dergi olarak 6. sayısından (2016) başlayarak taranmaya hak kazanmış olması hepimiz için gurur kaynağı olmuştur. Bu başarıyı yazarlarımıza, dostlarımıza, Homer Kitabevi'nin katkılarına ve aynı zamanda Olba kazı ekibine borçluyuz.

Geniş bir zaman dilimine ait malzeme ve sonuçları içeren *Seleucia*'nın bu yılki yedinci sayısını da beğeneceğinizi ümit etmekteyiz. Alışlageldiği gibi, bu sayıda da Olba kazılarına ait malzemenin de tanıtıldığı birçok makale yer almaktadır.

*Seleucia*'nın yedinci yılında yayın hayatını sürdürmesinde katkıları olan yazarlarımıza, okuyucularımıza, bizi destekleyen dostlarımıza, Homer Kitabevi'ne ve değerli sahibi Ayşen Boylu ve dergimizin yayına hazırlanmasında sabır ve özveriyle çalışan Sinan Turan'a teşekkürlerimizi sunarız.

Editörler:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Emel Erten

Okt. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

## PREFACE

The editorial board is glad to present the seventh issue (2017) of *Seleucia* and proud to announce that our journal was recognized by ULAKBİM of the Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK) as a TR Index Scientific Journal starting from the sixth issue (2016). We owe this success to our contributors, friends and Homer Books as well as the archaeological excavation team of Olba.

We hope you would be interested in and enjoy the seventh issue of *Seleucia* containing articles presenting material and results from a large scope of time. As usual, in this issue you will find a number of articles that will present the material from Olba excavations.

We wish to express our gratitude for our contributors, friends and Homer Books and its owner Ayşen Boylu and Sinan Turan for their patient and considerate manner during the preparation of our journal.

Editors:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Emel Erten

Okt. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay



## Olba Kazısı Serisi

# Seleucia

### Makale Başvuru Kuralları

*Seleucia*, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. *Seleucia*, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayınlır.

### Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto, baş harfleri büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.  
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

## Olba Excavations Series

# Seleucia

### Scope

*Seleucia* is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. *Seleucia* features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

### Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the name of the article, should be of size 9 points and the minimum word count is 200 words. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows:  
Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given.

# Orta Aras Havzası'nda Bir Orta Tunç Çağı Kalesi: Çalgüney

Ayhan Yardimciel - Emine Gizlenci\*

## Öz

Orta Aras Havzası, Güney Kafkasya'nın en önemli bölümlerinden biridir. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Kars, Iğdır ve Doğubayazıt Ovası'nın dâhil olduğu bu bölüme Anadolu sınırları dışında Ermenistan'ın kuzeyi, kuzeybatısı ve güneyi, Nahçıvan'ın tamamı ve Kuzeybatı İran dâhil olmaktadır. Orta Aras Havzası, İlk Tunç Çağı'nda Kura-Aras, Orta ve Son Tunç Çağı'nda ise Aras Boyalıları Kültürü'nün çekirdek alanını oluşturmuştur. Bölgenin önemi, şüphesiz sahip olduğu yer altı ve yer üstü zenginliklerinden kaynaklanmaktadır. İlk Tunç Çağı'nda etkili olan Kura-Aras Kültürü Orta Aras Havzası'nın bahsedilen coğrafyalarında güçlü bir şekilde temsil edilirken, sonraki bin yılda ortaya çıkan Aras Boyalıları Kültürü'nde durum oldukça farklıdır. Kültüre ait merkezlere Nahçıvan'da yoğun Ermenistan'da ise kısmen ulaşılmışken diğer bölgelerde kültüre ait arkeolojik materyaller daha çok nekropol alanlarından elde edilmektedir. Kars'ta da durum farklı değildir. Kars Arkeoloji Müzesi'nde bu kültüre ait keramiklerden dokuz tanesi Iğdır'dan satın alma yolu ile müzeye kazandırılmıştır. Bunun dışında kalan diğer monokrom keramikler ise Ani Nekropolü kazılarında ortaya çıkarılmıştır. Son dört yıldan beridir bölgede yaptığımız sistematik araştırmalar ile kültüre ait olabilecek merkezlerin izleri sürülmüştür. Önemli sonuçların kayda alındığı bu çalışmalarda ilk kez 2016 yılında bir merkezin tespiti arkeolojik materyal ile belgelenebilmiştir. Çalgüney Kalesi ismi ile kayıtlara geçen bu kale Orta Tunç Çağı ile belirginleşen mobil pastoral gruplarca inşa edilmiştir.

\* Yrd. Doç. Dr. Ayhan Yardimciel, Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Sarıkamış Yerleşkesi, Sarıkamış Kars, ayhanyardimciel@gmail.com; Emine Gizlenci, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi, Yüksek Lisans Öğrencisi, eminegizlenci@gmail.com

**Anahtar Sözcükler:** Orta Aras Havzası, İlk Tunç Çağı, Orta-Son Tunç Çağı, Aras Boyalıları Kültürü, Çalgüney Kalesi.

## A Middle Bronze Age Castle in Middle Aras Basin: Çalgüney

### Abstract

Middle Aras Basin is one of the most important regions in South Caucasia. This region of which Kars, Iğdır, and Doğubayazıt Lowland are parts also includes some of north, northwest and south Armenia besides the whole Nakhchivan Region and Northwest Iran outside Anatolia. Middle Aras Basin was the main area of Aras-Kura in Early Bronze Age and of Aras Painted Culture in Intermediate and Late Bronze Age. This was a natural result of underground and ground resources of the region. While Kura-Aras Culture was represented well in Middle Aras Basin in Early Bronze Age, it was very different for Aras Coated Culture in the following thousand years. Centers belonging to this culture have been found in mostly in Nakhchivan and partially in Armenia. However, archeological materials are found in necropolis areas in other regions. It is not different in Kars. Nine stoneware belonging to this culture are in Kars Archeology Museum and they were brought there through buying from Iğdır. Other monochromatic pottery examples except these were found in Ani Necropolis. With the systematic studies we have conducted for the past four years, we have traced the centers that could probably belong to this culture. In these studies important results have been noted, a certain center was detected for the first time in 2016. This castle recorded as Çalgüney Castle was built by the mobile pastoral groups became evident in Intermediate Bronze Age.

**Keywords:** Middle Aras Basin, Early Bronze Age, Intermediate-Late Bronze Age, Aras Painted Culture, Çalgüney Castle.

### Sunuş

2014 yılından itibaren Orta Aras Havzası'nın Anadolu kısmında (Kars-Iğdır-Ağrı) iki yüzey araştırması gerçekleştirmekteyiz<sup>1</sup>. Bu yüzey araş-

---

1 Yüzey araştırmalarının ilki Yrd.Doç.Dr. Akın Bingöl başkanlığında gerçekleştirilen Iğdır-Ağrı illeri Karaz ve Urartu dönemine ilişkin olup ikincisi Yrd. Doç. Dr. Ayhan Yardimciel başkanlığındaki Ağrı-Iğdır illeri Orta Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü'ne ilişkindir. Bu araştırma, Kafkas Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyeleri Yrd. Doç. Dr. Süleyman

tırmaları ile bölgenin İlk Tunç Çağı'ndan Geç Demir Çağı'na kadar olan tarihi süreci araştırılmaktadır. 2016 yılında Orta Aras Havzası'nın en önemli ekolojik bölgelerinden biri olan Borluk Vadisi'nde<sup>2</sup> yaptığımız araştırmalarda Çaligüney olarak adlandırdığımız kalenin tespiti yapılmıştır. Çaligüney Kalesi, Kars merkeze 8 km. uzaklıktaki Azat ve Ataköy köylerinin içinde bulunduğu Borluk Vadisi'nin 4 km. güneydoğusunda yöre halkı tarafından Çaligüney Tepesi olarak adlandırılan tepe üzerinde yer almaktadır. (Lev. 1) Kalenin inşa edildiği tepenin deniz seviyesinden yüksekliği 2245 metredir. Kale, üzerinde bulunduğu tepenin topografyasına uygun olarak inşa edilmiştir. Platoda bulunan tarım alanları kontrol altında tutabilecek bir konumda olan kale, bölgeye hâkim bir konumda olup kuzeyinden Kömler Deresi güneyinden ise Değirmendere Deresi geçmektedir. Bu iki dere kalenin kuzeybatısında birleşerek daha ilerde Borluk Deresi'ne karışmaktadır.

## Tarihleme

Orta Aras Havzası'nda önemli bir konuma sahip olan Kars ve yakın çevresinde tespit edilen kalelerin tarihlemesi oldukça sorunludur. Anılan coğrafyada izleri sürülen İTÇ-Kura-Aras Kültürü<sup>3</sup>, OTÇ-Aras Boyalıları Kültürü<sup>4</sup>, EDC Beylikler Dönemi<sup>5</sup> ve ODC Urartu Krallığı'na<sup>6</sup> ek olarak Diauehi Krallığı'na<sup>7</sup> ait kalelerle birlikte bölgenin kale tipolojisi oldukça geniştir. Kars'ın içinde yer aldığı Orta Aras Havzası'nın İç Anadolu, Kafkaslar ve İran arasında geçiş koridoru rolünün de bunda etkisi bulunmaktadır. Tüm bu bileşenlere ek olarak; bazı kalelerin birden fazla dönemde kullanılması da tarihleme önündeki zorluklardan bir diğeridir. Sistemik kazı yapılmadan iyi bir tarihleme elbette ki zor olacaktır. Ancak yaptığımız yüzey araştırmaları ile Kars, Iğdır ve Ağrı bölgesinde belirtilen kültürlerle ve dönemlere ait birçok kale ve yerleşim yerini inceleme fırsatını bulmamız bu kültürlerin yerleşim tipolojileri konusunda bilimsel değerlendirmeler yapabilmemizin önünü açmıştır. Elde edilen veriler ışığında;

---

Tekir, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Karageçi, ile Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi Emine Gizlenci'nin katılımları, Kublay Ablak ve Gökhan Çalkın'ın destekleri ile gerçekleştirilmiştir.

2 Yardimciel-Gizlenci 2016, 53.

3 Işıklı 2011, 15.

4 Özfirat 2001, 7; Yardimciel 2015, 198-199.

5 Belli 2007, 79-83; Yardimciel 2016, 306.

6 Yardimciel 2016, 307; Belli 2016, 46.

7 Belli 2011, 91; Çiğdem 2007, 83.

MÖ III. Binyıl-İTÇ-Kura Aras Kültürü, MÖ II. Binyıl-OTÇ-Aras Boyalıları Kültürü ve MÖ I. Binyıl-ODÇ-Urartu Krallığı'na ait yerleşim stratejisi ve tipolojisine ilişkin genel bir çerçeve sunmak mümkün olmuştur. Merkezlerden elde edilen keramik verileri de göz önünde tutulduğunda MÖ III. Binyılda bölgede etkili olan Kura Aras Kültürü ile MÖ II. Binyıldaki Aras Boyalıları Kültürü'nün ortak noktalarının metalürji alanındaki gelişmişlikleri, ayırım noktalarının ise kültürlere ait merkezlerin rakım değerleri olduğu tespit edilmiştir. Somutlaştırmak gerekirse, zayıf metalürji tekniğine sahip Kura-Aras Kültür taşıyıcılarının ova veya plato düzlükleri ile alçak tepeler üzerinde inşa faaliyetlerine karşın aynı metalürji gelişmişliğine sahip Aras Boyalıları Kültür taşıyıcılarının yüksek rakımlarda yerleşmeleri, iki kültürün sosyal ve siyasi açıdan farklılıklar yaşadığı fikrini ortaya çıkarmaktadır. Kura-Aras Kültürü'ne ait yerleşim yerleri olan Azat Höyük 1783, Değirmentepe ise 1802 rakımdadırlar. Bu iki merkezin bağlı olduğu Kars platosu ise 1768 rakımlıdır<sup>8</sup>. Görüldüğü üzere MÖ III. Binyıl Kura-Aras Kültürü'ne ait iki merkezin bağlı oldukları plato ile rakım farkı değerleri oldukça düşüktür.

Bu rakım değerleri kültür taşıyıcılarının bağlı oldukları plato ve buna bağlı olarak tarım arazileri ile bağlarını koruduklarına işaret etmektedir. Ancak Aras Boyalıları Kültür'üne ait izlerin görüldüğü Iğdır-Tuzluca Ovası'na bağlı Çiçekli Kalesi'nde farklı bir yerleşim stratejisi gözlenmiştir<sup>9</sup>. 2470 rakımlı Çiçekli Kalesi bağlı olduğu Tuzluca Ovası'ndan 1670 m. daha yüksekte konumlanmaktadır. Buna göre; muhtemel siyasi bir çalkantı veya istikrarsızlıkla beraber, metalürji tekniğindeki zayıflık ile Aras Boyalıları Kültür taşıyıcılarının yüksek rakımlı yaşam alanlarını tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum aynı zamanda kültürler arasındaki ekonomik modelin de değişmesine sebep olmuştur<sup>10</sup>. Nitekim Kura-Aras Kültür taşıyıcılarının ova veya plato gibi düzlük alanlar ile olan yakın ilişkisi onların tarım ağırlıklı bir ekonomi modeli benimsemesini zorunlu hale getirirken Aras Boyalıları Kültür taşıyıcılarının ova veya plato ile bağlarının azalması hayvancılık ağırlıklı bir ekonomik model benimsemelerine sebep olmuştur. Hayvancılık temelli bir ekonomiye sahip kültür taşıyıcılarının yaşamlarına ilişkin ipuçları keramik sanatıyla da somutlaştırmışlardır. Kültüre ait monokrom ve polikrom keramikler üzerinde dönemin faunasına ilişkin kayda değer bilgilere ulaşılmakta-

8 Belli 2007, 30.

9 Belli 2012, 41.

10 Çiçekli Kalesi'ne Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2016 tarih ve 109143 sayılı izni ile Ağrı-Iğdır Orta Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü Yüzey Araştırması kapsamında gidilmiştir.

dır<sup>11</sup>. Sonraki bin yılda Urartu Krallığı ile birlikte bu yerleşim stratejisi ve tipolojisinin tekrar değişikliğe uğradığı görülmektedir. Assur Krallığı ile girişilen mücadelenin oluşturduğu ortamdaki siyasi istikrarsızlığa rağmen Urartu Krallığı sahip olduğu metalürji tekniği ile alçak kesimlerde yerleşim modelini benimsemiştir. Bu tespit ve değerlendirmeler ışığında Çaligüney Kalesi'nin yüksek rakımına ek olarak kalede tespit edilen keramik verisi ve kale mimarisinde kullanılan taşların boyutlarının küçük olması ve yüzeylerinin kısmen işlenmeleri göz önüne alındığında kalenin tipik Orta Tunç Çağı mobil pastoral gruplarca inşa edildiği düşünülmektedir.

## Kalenin Mimarisi

Çaligüney Kalesi, kabaca kare planlı olup 60x40 m. ölçülerindedir. Kalenin bazı kısımlarında bölge sakinlerince ağıl uygulamasına gidildiğinden planda bozulmalar gözlenmiştir. Kalenin güneybatı sur duvarlarında kullanılan taşların ön yüzlerinin kabaca düzleştirildiği görülürken, (Lev. 2) kuzeydoğu yönündeki sur duvarları ise kurtin ve bastiyonlarla desteklenmiştir. (Lev. 3) Sur duvar kalınlıkları ortalama 2 metredir. (Lev. 4) Kale inşasında kullanılan taşların küçük olması savunma açısından zafiyet doğurduğundan sur duvar kalınlıklarının geniş tutulduğu anlaşılmaktadır. Kalenin giriş kapısı güneybatı sur kısmında olup, Ziyarettepe veya Kuzeyhan kalelerinde olduğu gibi anıtsal bir giriş görünümünde değildir. Kapıya uzanan yol, güneybatı güzergâhından kuzeye doğru patika şeklinde devam etmektedir. (Lev. 5) Mevcut surların yüksekliği bazı yerlerde 3 m'ye yaklaşmaktadır. Sur inşasında kullanılan taşların arasına birleştirici malzeme olarak daha küçük taşların yerleştirildiği görülmektedir. Kalenin inşasında kullanılan taşların bir kısmının kalenin güney eteğindeki andezit kaynaktan taşındığı bir kısmının ise kalenin inşa edildiği tepedeki kayalıklardan elde edildiği anlaşılmıştır. Kale inşasında kerpiç kullanımına ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

## Keramik Verisi

Kale yüzeyinde tespit edilen keramik verisi ağırlıklı olarak Tunç Çağı'na tarihlenmektedir. Birkaç parçanın Erken Demir Çağı'na tarihlenmesi yapılmıştır. Tunç Çağı'na ait olan iki keramik Orta ve Son Tunç Çağları için oldukça karakteristiktir.

11 Özfirat 2001, ekler; Yardimciel 2015, 200-205.

Bunlardan ilki Orta Tunç Çağı'na tarihlenen kahverenginde, dışa dönük ağız kenarlı bir çanak parçası (Lev. 6) diğeri Son Tunç Çağı'na tarihlenen siyah açkılı, patinalı, yivli bir keramik parçasıdır. (Lev. 7) Aras Boyalıları Kültürü'nün keramik repertuarı boyalı ve boyasızlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Boyalı keramikler monokrom ve polikrom olarak iki gruba ayrılırken, boyasızlar genellikle devetüyü ve açık-koyu kahverengi astarlı keramiklerden oluşmaktadır. Çalığüney Kalesi'nde tespit ettiğimiz kahverengindeki ağız kenarı dışa dönük çanak parçası boyasızlar grubundan olup benzerleri Kemal Balkan'ın Ani Nekropolü kazısı (Lev. 8) ile Aynur Özfirat'ın Bozkurt Kurgan Mezarlığı kazısında tespit edilmiştir<sup>12</sup>. (Lev. 9)

## Sonuç

Rakım değerlerinin belirleyiciliği bahsi geçen kültürlerin tanımlanması için önemli bir kıstastır. Buna ek olarak kale yapımında kullanılan taşların cinsi, büyüklüğü ve işlenme oranları da tanımlama için kullandığımız diğer kıstaslardır. MÖ III ve II. Binyıl kültürlerinin aynı metalürji tekniğine sahip olmaları mimarideki işçilikte de benzerlik göstermektedir. Buna göre, kale yapımında kullanılan taşlar genellikle işlenmemiş veya sadece ön yüzeyleri kabaca tıraşlanmıştır. Genellikle küçük olan bu taşlarla örülen kalelerin savunma duvarları geniş tutularak güçlendirme yapılmıştır. (Lev. 10) Ancak Urartu Krallığı döneminde ova veya plato düzlüklerine veya bu düzlüklere hâkim alçak tepeler üzerine yerleşim stratejisi uygulanmıştır. Savunma yönünden zafiyet oluşturacak bu durum büyük andezit taşların düzgün kesilmesi ile yapılan güçlü surlarla giderilmiştir. Ani Antik Kenti'nde bulunan Urartu Krallığı savunma duvarları buna iyi bir örnek oluşturmaktadır. Urartu Krallığı'na ait bahsi geçen savunma sisteminin rakım değeri 1492 m. iken bağlı olduğu plato düzlüğünün rakım değeri ise 1473 m.'dir. (Lev. 11) Bahsi geçen merkezlerden alınan GPS verilerinin yükselti haritasına entegrasyonu ile MÖ III ve I. Binyıl kültürlerine ait merkezlerin açık, MÖ II. Binyıl kültürüne ait merkezlerin ise koyu renklerde olduğu görülmektedir. (Lev. 12)

Bu bilgiler ışığında; Orta Aras Havzası'nın önemli bir ekolojik bölümü olan Borluk Vadisi sınırlarındaki Çalığüney Kalesi konumu itibarıyla bulunduğu coğrafyanın en önemli savunma tesisi görünümündedir. İki su kaynağının arasında bulunan tepe üzerindeki kale aynı zamanda tarım arazilerine sahip platoya ve su kaynaklarına da hâkimdir. Kalede tespiti yapılan keramikler de Orta ve Son Tunç çağları için karakteristiktir.

12 Balkan-Sümer 1967, 103-118; Özfirat 2009, 641.



Çaligüney Kalesi'ni inşa eden kültür taşıyıcılarının bağlı oldukları 1460 rakımlı platodan 785 metre daha yüksekte yaşamaları ilk etapta değişen iklim şartlarına bağlı yeni bir ekonomi modelini akla getirir de, zayıf metalürji tekniği ile plato düzlüğünde yaşama riskinin önüne geçilmesi akla daha yatkın gelmektedir. Dolayısıyla Çaligüney Kalesi, keramik verisi, rakım değeri ve kale inşa tekniği ve kale yapımında kullanılan taşlar ve bu taşların boyutları ile işlenme detaylarına bakılarak Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilebilir. Güneye doğru gittikçe yükselen bir coğrafya içindeki 2245 rakımı ile dikkat çeken kale, hayvancılık ağırlıklı ekonomik model benimseyen mobil pastoral grupların şimdilik bölgedeki en önemli merkezi konumundadır.



Levha 1



Levha 2



Levha 3



Levha 4



Levha 5



Levha 6



Levha 7



Levha 8



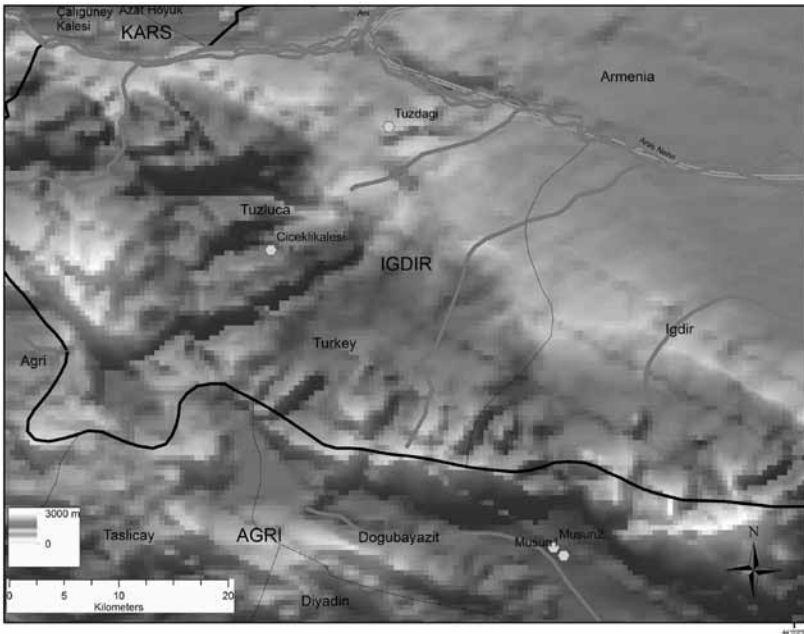
Levha 9



Levha 10



Levha 11



Levha 12

## Kaynakça

### Balkan-Sümer 1967

Balkan, K., Sümer, O., “1964 Ani Kazıları Hakkında Kısa Rapor”  
Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı XIV-1-2, s.103-118, Türk Tarih Kurumu  
Basımevi, Ankara.

### Belli 2007

Belli, O., “Erken Demir Çağı’nda Ani” Kars: II. Kent Kurultayı  
Kafkasya’da Ortak Geleceğimiz, Kars Belediyesi Kültür Yayınları No: 21,  
s.76-90.

### Belli 2011

Belli, O., “Urartu Krallığı Dönemi’nde Kars Bölgesi”, Uluslararası  
Kaşgar’dan Endülü’s’e Türk-İslam Şehirleri Sempozyumları, Gazi Kars  
Şehrengizi Bildiriler Kitabı, (Ed. Cengiz Ayyılmaz, İlyas Demirci,  
İbrahim Terzioğlu), Türk Dünyası Mühendisler ve Mimarlar Birliği  
Yayınları, s.91-102, İstanbul.

### Belli 2012

Belli, O., “Ağrı Dağı Bölgesi’ndeki Sinek Yaylasında Yeni Keşfedilen  
Urartu Sulama Tesisleri”, II. Uluslararası Aras Havzası Sempozyumu,  
İğdır Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, No: 1, s. 18-49, Erzurum.

### Belli 2016

Belli, O., “Eski Çağ’da Ani Bölgesi”, I. Uluslararası Ani-Kars  
Sempozyumu, (Ed. Oktay Belli, Ayhan Yardimciel, Vedat Evren Belli,  
Cengiz Çelik), Belli Eğitim Kültür Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi  
Yayını No: 5, s.34-49, İstanbul.

### Çiğdem 2007

Çiğdem, S., “Urartu Krallığı’nın Doğu Karadeniz İlişkilerinde Diauehi  
Ülkesi’nin Rolü” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,  
Cilt 9, Sayı 1, s.81-97.

### Işıklı 2011

Işıklı, M., Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü, Arkeoloji ve  
Sanat Yayınları, İstanbul.

### Özfirat 2001

Özfirat, A., Doğu Anadolu Yayla Kültürleri, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,  
İstanbul.

### Özfirat 2009

Özfirat, A., “Bozkurt Kurgan Mezarlığı Kazıları” Belleten Cilt LXXIII,  
Sayı 268, s.635-674.

**Yardimciel 2015**

Yardimciel, A., "Aras Boyalılarının İşlevselliği", Seleucia and Calycadnum Sayı V-2015, Olba Kazısı Serisi, s.197-206.

**Yardimciel 2016**

Yardimciel, A., "Kars-Ani'de Tespit Edilen Savunma Sistemleri Üzerine Öneriler", Seleucia and Calycadnum Sayı VI-2016, Olba Kazısı Serisi, s.301-317.

**Yardimciel-Gizlenci 2016**

Yardimciel, A., Gizlenci, E., "Kaya Resimleri Örneğinde Borluk Vadisi Ekolojisinin Yansıması: Bir Eski Çağ Kesiti" Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, s. 52.60.

## Seleucia | Sayı VII | Nisan - Mayıs 2017

Olympos Kazılarında Bulunan Aydınlatma Gereçleri B. Yelda Olcay Uçkan - Muradiye Öztaşkın	11	Erken Hıristiyan Literatüründe Yahudiler ve Anti- Semitizm Ulaş Töre Sivrioğlu	235
Arkeolojik Kazılar Işığında Olba Tiyatrosu: Ön Sonnular Emel Erten - Deniz Kaplan	29	Zeus Labraundos Kutsal Alanı Su Kompleksi Kazıları Cam Buluntuları Ömür Dünya Çakmaklı	279
Olba Manastırı Kuzey Kilisesi'nden ( <i>Diakonikon</i> ) Bizans Dönemi <i>Opus Sectile</i> Taban Döşemesi Murat Özyıldırım - Yavuz Yeğin	47	Tripolis'teki 6 No.lu Kaya Mezarı Sabri Arıcı - Aytekin Erdoğan	297
Olba'da Bulunan Sikkeler Işığında Kentin Erken Yerleşim Tarihi Tuna Akçay	69	Seyitömer Höyük Hellenistik Dönem Balık Tabakları Figen Çevirici Coşkun	325
Olba Tiyatro Kazısı Cam Kadeh Buluntuları Emel Erten - Emine Akkuş Koçak	89	Aşağı Salat Höyüğü'nden Cam At Rhytonu S. Yücel Şenyurt - Emel Erten - İlkay Akkan	345
Olba Kazısı'nda Ele Geçen Hellenistik Dönem'e Ait Bir Sepet Kulplu Amphora Parçası Erkan Alkaç	113	Kuva-yi Milliye Müzesi'nden Bir Grup Gümüş Venedik Sikkesi Ceren Ünal	363
Sikke Buluntuları Bağlamında Olba'da II. Constantius Dönemi Emel Erten	129	Direkli Mağarası Epi-paleolitik Dönem Yaşamsal Alan Düzenlemeleri Üzerine Bir Değerlendirme Cevdet Merih Ereğ	377
Klazomenai Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazılarında Ele Geçen Oturan Çıplak Genç Kız Figürinleri Ashıhan Özbay	147	Orta Aras Havzası'nda Bir Orta Tunç Çağı Kalesi: Çalığıneç Ayhan Yardımcıel - Emine Gizlenci	397
Karabel Asarcık'taki Sion Manastırı Mezar Odası ve Bizans Lahitleri Bülent İşler	161	Olba Akropolisi Kuzey Kule Kazısından Ele Geçen Karbonize Ahşap Malzemenin Anatomik Analizi Barbaros Yaman - Ali Akın Akyol - Emel Erten	411
Mimari Plastik Veriler Işığında Erken Bizans Döneminde Side'de Sütunlu Caddelerin Onarımı Şener Yıldırım	187	Olba Kazısı Tiyatro Seramik Buluntuları Arkeometrik Çalışmaları Ali Akın Akyol - Safiye Aydın	421
Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazıları Stratigrafik Değerlendirmesi ve Hellenistik Dönem Pişmiş Toprak Figürinler Fikret Özbay - Ashıhan Özbay	207	Kitap Tanıtımı Ömer Özyiğit'e Armağan Emel Erten	439
Erken Hıristiyanlık Döneminde Zephyrion/ Zephyrium Murat Özyıldırım - Muzaffer Yılmaz	225	Kudüs: Bir Şehrin Biyografisi Murat Özyıldırım	447



ISSN 2148-4120



9 772148 412007